

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

177 AZ INTEGRÁCIÓ NÖVEKVŐ JELENTŐSÉGE A DOHÁNY-ÁRUTERMELÉS RENDSZERÉBEN //

BORSOS JÁNOS dr. — VIDÉKI IMRE

Rendkívül hasznosnak és időszerűnek tartjuk a folyóiratban kialakult vita és tapasztalatcsere folytatását, a termelési rendszerek vállalati alkalmazásának fejlesztéséről és a gazdasági integráció kérdéseiről. Ebbe az eszmecserebe kívánunk mi is bekapcsolódni e tanulmányunkkal, melyben a dohányágazat műszaki és termelésfejlesztésével, és ennek az integráció adta további lehetőségeivel, valamint vállalatgazdálkodási kihatásaival foglalkozunk.

A DOHÁNYTERMELÉS FEJLESZTÉSE ÉS AZ INTEGRÁCIÓ

Egyes speciális kultúrák — mint például a dohány, amely az ország szántóterületéből alig fél százalékban részesül, de a legnagyobb termelők esetében is átlagosan mindössze 2—4%-át teszi ki a vetésterületnek — egyre rosszabb üzemgazdasági viszonyok közé kerülnek. A jelenlegi gazdasági és ágazati méretek mellett ezek a kis területű kultúrák a mezőgazdaság általános műszaki és termelésfejlesztésében versenyképtelenné váltak, ezért fejlesztésüket célszerű lenne szorosabb kapcsolatba hozni a — szervezeti potenciáljukat tekintve kedvezőbb helyzetben levő — nyersanyag-felhasználó ipari vertikumokkal. Úgy tűnik, hogy így — a teljes termelési láncolatra kiterjedő integráció, agráripari kooperációk révén — meg lehetne teremteni a fejlesztés lehetőségét ebben az ágazatban is.

A dohány az élelmiszeripari cikkek között mint „élvezeti cikk” általánosan fogyasztott terméké vált, a dohányszükséglet kielégítése társadalmi igénynek tekinthető, így kell kezelni tehát a dohánytermelés fejlesztését is. Ezért szeretnénk kifejteni — mintidevágó rendszerszervezési kérdést — az integráció növekvő jelentőségét a dohány-árutermelésben. A vertikális integráció jelentőségét mérlegelve az is megállapítható, hogy szervezeti formációi — a mezőgazdasági termelés és az élelmiszeripar adott ágazata között létrehozott agráripari kooperációk — a szükségszerűen meglevő, de többnyire laza termelési és gazdasági kapcsolatok szervezeti erő-

sítésével hozzájárulnának a különböző tulajdonok társadalmasítási fokának javításához is. A dohányvertikum társadalmi munkamegosztásában ugyan is meghatározó szerepet tölt be a tradicionálisan állami tulajdonformában működő magyar dohányipar, míg, a dohány-árutermelés alapját képező nyersanyag zömét az önállóan, vállalatyszerűen gazdálkodó termelőszövetkezetek sokasága állítja elő. Ezért a dohánygazdasági integrációban is csak megfelelő — a mainál lényegesen hatékonyabb — vállalati érdekeltségi rendszer kiépítésével lehet remélni az alapvető gazdasági célkitűzések harmonikus megvalósulását. A jelenlegi gyakorlat szerint igazoltnak látszik, hogy ha az integráció gazdasági célkitűzései a részt vevő vállalatok számára gazdasági távlatokat ígérnek, az önálló vállalatok jól mozgósíthatók, integrálhatók. A mai szocialista vállalatgazdálkodásban ugyanis a biztonságra való törekvés egyre határozottabb, mivel a termelés korszerűsítése mind nagyobb mérvű befektetéssel jár, ami hosszú távú gazdasági elkötelezettséget jelent, és nagyfokú gazdálkodási biztonságot igényel. Ezért vitatható pl. minden olyan vélemény, amely a dohányvertikumba tartozó szövetkezetek vállalatgazdálkodási nehézségeinek megoldását egyszerűen árrendezésre szűkíti le. *A dohánygazdasági integráció — és ezen belül az agráripari kooperációk — gyors ütemű és szükség szerű kifejlesztésének indokolása során éppen arra szeretnénk rámutatni, hogy mennyire összetett és bonyolult feladat — teljesen tiszta ágazati profil esetén is — az ágazat komplex, racionális műszaki és termelésfejlesztése, szervezése.*

A DOHÁNYGAZDASÁGI INTEGRÁCIÓ HELYZETE

Szeretnénk a dohánygazdaság gyakorlatában kifejtetni a vertikális integráció fékező és gátló körülményeit, amit az irodalom általában a következő három csoportba foglal össze:

- az élelmiszeripar koncentráltóságából fakadó problémák;
- az érdekeltségi viszonyok eltérése az ipar és a mezőgazdaság között, továbbá az érdekkörökhöz kapcsolódó anyagi feltételek hiánya;
- a jogi és közgazdasági szabályzási, s a szervezeti eltérésekből adódó ellentmondások.

Kétségtelen, hogy az irodalom általános megállapításai — jelenleg közgazdasági viszonyaink között — többé-kevésbé a dohánygazdaságra is érvényesek. Ezen túl az ipar és a dohánytermelő gazdaságok kapcsolatának mechanizmusában, és magában a dohányiparban is még sok tradicionális elem él, ami egyszersmind a dohányipar sajátja, de ez — belső tehetetlenségi erőként — fékezi a szocialista gazdasági integráció egészséges kibontakozását, holott ezek a maguk idejében szinte egyedülállóan progresszív gazdasági cselekvésnek számítottak, jól szolgálták az európai színvonalon termelő magyar dohányipar mezőgazdasági nyersanyagellátását.

A dohánygazdasági vertikális legfontosabb jegyeit és továbbfejlesztésének kiindulópontjait abban látjuk, hogy

— a dohánygazdaság önálló gazdasági egységeinek kapcsolata egy-azon termék termelésére, feldolgozására és forgalmazására épül;

— közgazdasági értelemben jól körülhatárolható és mérhető az a társadalmi igény, amely a dohánytermék-forgalmazás népgazdasági paramétereit, a hazai termelés és termelés nagyságát és összetételét, valamint a szükséges import és a lehetséges export mértékét egyaránt meghatározza;

— az előállított dohánytermékek értékében a mezőgazdasági eredetű alapanyag részaránya 60—70%-ot képvisel, emellett ez az anyag az egész dohánygazdasági vertikum értéknövelő tevékenységének a tárgya, következőképpen erre a termelési láncolatra épülhet a dohánygazdasági integráció átfogó vertikális és belső horizontális rendszere;

— az értékesítés, a végtermék-előállítás, valamint a nyersanyag kikészítése tradicionálisan jól szervezett, szoros vállalatközi vertikális és horizontális integrációban folyik, ami magában foglalja a fejlesztési források általános dohánygazdasági érdek szerinti elosztását, az egységes szemlélet szerinti érdekeltségi rendszer működtetését, a termelés- és műszaki fejlesztés, valamint a vállalatvezetés és szervezés célirányos koncepciójának kidolgozását, megvalósítását.

Ezzel szemben az ipari termelés alapját képező mezőgazdasági nyersanyagtermelés csak igen laza integrációban, területileg szétszórva, egy vagy több évre szóló általános érvényű termeltetési, vagy társasági szerződéses kötelékben folyik, amely a szerződés jogi formáin túl esetleg szolgáltatásokra és egyéb támogatásokra terjed ki. Ez természetesen jóval több, mint a termelési engedélyre épített, mondhatni kezdeti integrációs kötelék, mely — akkor is, ha a szaktanácsadás és szakmai felügyelet a dohánytermesztésben régi hagyományokra tekint vissza — még mindig sokkal kevesebb, mint ami szükséges a végtermék piaci kereslete által determinált vertikális integrációhoz és ahhoz, hogy a dohánygazdaságon belül minden vállalatot azonos irányba ható gazdasági ösztönzők vezéreljenek.

A mezőgazdasági nyersanyagtermelésben jelentkező nehézségek ugyanis is az import vonzataival együtt begyűrűznek a termelési láncolat további szakaszaiba, és veszélyeztetik a dohánygazdaság termelési és gazdasági egyensúlyát. Ezért ma a dohánygazdaság legidősebb mezőgazdasági kérdése a nyersanyagtermelés gyors korszerűsítése, amit legintenzívebben egy szoros gazdasági integráció kifejlesztésével lehet a leggyorsabban végrehajtani. Ez természetesen csak úgy képzelhető el ma, ha a dohánygazdasági vertikumban működő önálló vállalatok érdekeltségét messzemenően figyelembe vesszük, s megteremtjük az érdekek érvényre juttatásának és kölcsönös előnyökön alapuló egyeztetésének, kielégítésének lehetőségeit.

A DOHÁNYTERMELÉS EDDIGI FEJLŐDÉSE ÉS A DOHÁNYIPAR

Ezek után érdemes sorra venni, hogy mi történt eddig — a dohányipar integrátori közreműködésével — a nagyüzemi dohánytermelés fejlesztésében mik a teendők, a kutatásban, a műszaki és termelésfejlesztésben, valamint

a gyakorlati szervezőmunkában az integrált dohánygazdaság teljes kifejlesztése érdekében.

A dohánygazdasági vertikum viszonylag kis helyet foglal el mind a mezőgazdasági termelésben, mind az élelmiszeriparban, azonban társadalmi jelentősége messze túlhaladja számszerűsíthető gazdasági értékmérőit, mivel a dohánytermék-fogyasztás társadalmunkban eléggé kiterjedt, mondhatjuk közszükségletté vált. Az egy lakosra jutó közel 2500 db-os cigarettafogyasztás napjainkban a világátlag fölötti mértékű. Az utóbbi 10 évben a fogyasztás évi növekedési üteme eddig 2–4%-os volt. Kimutatható, hogy a cigarettafogyasztás legszorosabban a demográfiai változásokkal függ össze, 1%-os lakosságnövekedés esetén kb. másfél százalékkal nő a fogyasztás. Élesen reagál a kereslet a jövedelmnövekedésre is, mert 1%-os jövedelmnövekedés a fogyasztás majdnem ugyanilyen arányú emelkedését eredményezi. A cigarettafogyasztás bizonyos mértékben csökken az árnövekedés hatására, de hosszabb távon az árváltozás csak a fogyasztási struktúrában — amiről még fogunk szólni — hoz mérhető változásokat. Következésképpen tehát ezt az érzékeny társadalmi igényt a dohánygazdaságnak egyre növekvő mennyiségi és minőségi követelményeket teljesítve kell kielégítenie, döntően hazai előállítású nyersanyagból.

A jelenlegi világgazdasági viszonyok között — úgy véljük — minden, döntően hazai nyersanyagbázisra épülő iparág fejlesztése feltétlenül szükséges. Ehhez azonban stabilizálni kell a hazai nyersanyagtermelést, esetünkben a dohány termelését.

Sajnos ez ma az egész dohánygazdaság legbizonytalanabb pontja. A szocialista nagyüzemi gazdálkodás általánossá válása után a dohánytermő terület hazánkban gyors ütemben nőtt, 1965-ben elérte a 22,5 ezer hektárt, ettől kezdve azonban egyre fokozottabban csökkent. Míg 1965-től 1969-ig mindössze 9%-kal lett kisebb, 1970-ben 15%-os, 1971-ben pedig 19%-os volt a dohánytermő terület csökkenése az előző évihez képest. A területnagyság alakulásában 1970-ben és 1971-ben értük el a mélypontot. 1971-ben a beültetett terület nagysága már 15 ezer hektár alatt volt. A dohánytermő terület ilyen nagyarányú csökkenése miatt a gyárak nyersanyagszükséglete hazai termelésből csupán csak 60–65%-ban volt fedezhető. A hiányzó részt egyre dráguló importtal kellett és kell ma is pótolni.

A nagyarányú és gyors ütemű területesökkenés okait a szakemberek a legkülönbözőbb módon magyarázták. Véleményeiket összegezve megállapítható, hogy az 1960-as évek végén kibontakozó és erősödő vállalati gazdálkodás a mezőgazdasági üzemekben erősen sújtotta a dohányágazatot, mivel kieleződtek a gazdaságtalan termelés, a munkaerőhiány, az alacsony technológiai, technikai színvonal ellentmondásai. Különösen nagy dohányágazati veszteségek mutatkoztak azokban a gazdaságokban, ahol a személyi jövedelem az átlagosnál magasabb volt. Ebben az esetben külön hangsúlyoznunk kell a dohánytermelési technológia korszerűtlenségét, kézimunka-igényességét, ami elsősorban üzemgazdasági szempontból jelentett és jelent még ma is rendkívüli helyzetet. A mezőgazdasági nagyüzemek

növény
zat, mi
munka
Ezeket
viselni,
kentett
nagyüz
kénysz
ipar ny
latati é
szűntel
A
szintű i
fejleszt
kellett
zőgazd
korszer
olyan
ennek a

Ké
árának
fajta
— átl
1971 k
hogy a
árössze
1938-b
ni. Így
val me
áremel

Az
határoz
gének

A
által
illetve
gazdas
hektár
három
között
változ

növénytermelésének szerkezetébe ugyanis nehezen illeszthető be ez az ágazat, mivel a többi jól gépesített növényfélése viszonylag kiegyenlített munkaerő-szükségletéhez képest a dohány kiugró munkacsúcsokat okoz. Ezeket a munkacsúcsokat a mezőgazdasági üzemek többsége nem tudja elviselni, ezért jelentős részüik beszüntette a dohánytermelést, vagy csökkentette dohánytermő területét. Egyre kisebb azoknak a mezőgazdasági nagyüzemeknek a száma, amelyekben a dohánytermelést foglalkoztatási kényszer indokolja. Mindezek miatt tehát a *dohánytermelés elsősorban az ipar nyersanyagellátási problémájává vált, mivel a mezőgazdasági üzemek vállalati érdekeltisége többnyire a dohánytermelés csökkentésére, vagy éppen megszüntetésére ösztönzött.*

A dohánytermelésben bekövetkezett 1971. évi mélypont kormány-szintű intézkedést igényelt, ezért született meg a dohánytermelés komplex fejlesztéséről szóló kormányhatározat. E szerint olyan gazdasági ösztönzőket kellett kialakítani és bevezetni, amelyek anyagilag érdekeltté tették a mezőgazdasági üzemeket a dohánytermő terület növelésében, a termesztés korszerűsítésében. Elengedhetetlenül szükséges volt a beavatkozás egy olyan közgazdasági környezet megteremtése érdekében, amely ösztönzi ennek a fontos ipari növénynek a termelését.

Kétségtelen, hogy a legjelentősebb ösztönzőnek a dohány felvásárlási árának az emelését tekinthetjük. Ennek mértéke 1972-től számítva — a fajtákhoz és a minőségi osztályokhoz rendelt differenciálás érvényesítésével — átlagosan 25% volt. Ha a fontosabb mezőgazdasági termékek 1965 és 1971 között kialakult felvásárlási árindexét megvizsgáljuk, akkor kiderül, hogy a dohány a harmadik helyen 165%-os áremelést ért el. *Eőrssy János dr.* áösszehasonlító vizsgálatából az is kiderül, hogy 1 q dohány áráért pl. 1938-ban 19,5 q, 1970-ben csaknem 50 q cukorrépát lehetett felvásárolni. Így tekintve, a többi növény felvásárlási ára növekedési ütemét is jóval meghaladja a dohányé. A termőterület stabilizálására ösztönöz — az áremelésen kívül — a 3, illetve 8%-os nagyüzemi felár is.

Az anyagi érdekeltiség ily módon való megteremtésén túl a kormányhatározat — helyesen — fontosnak ítélte az átlagtermés-növelés lehetőségének a bővítését is, ezért úgy intézkedett, hogy gondoskodni kell

- a fajtaváltás megteremtéséről.
- a termelésteknikai technológia színvonalának korszerűsítéséről,
- az anyagi-műszaki ellátás javításáról és
- a rendszeres, folyamatos szaktanácsadásról.

A dohánytermelés komplex fejlesztésére hozott kormányhatározat által megnyitott lehetőségek viszonylag gyors eredményt hoztak; a 70, illetve 47%-os ártámogatás nyomán gyorsan terjedt a gépesítés és a mezőgazdasági üzemi mesterséges szárítás. Az 1971. évi mélypont után 17 ezer hektáron kezdett stabilizálódni a dohánytermő terület, melynek mintegy háromnegyed részén négyéves — többnyire társasági — szerződés keretei között termesztik a dohányt. A dohánytermelés jövedelmezőségét az árváltozásokon kívül hatékonyan elősegítette az 1971-ben megkezdett és

céltudatosan irányított fajtaváltás is. A Virginia és Burley dohányok termelésének gyors ütemű fejlesztése javarészt a Szabolesi dohány rovására történt.

A termelés korszerűsítése, a fajtaváltás, valamint a technológiai színvonal javulása ellenére a dohány átlagos hozama hazánkban nemcsak az utolsó 10, hanem gyakorlatilag az utolsó 50 évben változatlan maradt. Dohányhozamainkat nemzetközi összehasonlításban vizsgálva megállapíthatjuk, hogy azok a világátlag körül mozognak. A termésátlagok tekintetében csak a fejlődő országokat, s a javarészt keleti dohányokat termelő balkáni államokat előzzük meg. Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság hozamai megközelítően 50%-kal, számos fejlett tőkésország hozamai közel 100%-kal magasabbak a mieinknél. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy az alacsony termésátlagok okát — a termelés jelenlegi adottságai között — teljesen irreális dolog a hazai köztermesztésű fajták gyengébb potenciális termőképességére korlátozni. A rendszeresen kiemelkedő terméseredményeket elért gazdaságok példája, az országos átlagtermések rendkívül nagy ingadozásai egyaránt arra mutatnak, hogy a fajták esetében is jelentős tartalékok vannak még a termésátlagok növelésének.

Joggal vetődik fel azonban a kérdés, mi a valódi oka az alacsony termésátlagok kialakulásának, ha egyelőre kizárjuk a köztermesztésben levő fajták potenciális termőképességét, bár ennek ellenére egyáltalán nem tagadjuk az új technológiai igényeknek és termelési lehetőségeknek jobban megfelelő fajtaválaszték gyors bővítésének szükségességét. Amikor az alacsony termésátlagok kialakulását vizsgáljuk, sajnos nemcsak egy okról, hanem a rontó tényezők sorozatáról kell szólnunk, ezek közül a fontosabak a következők:

— A nagyüzemi dohánytermelés kb. 70—75%-a az ország leggyengébb termőhelyi adottságú gazdaságaiban folyik. Az utóbbi években a dohányültetvények átlagos kataszteri tiszta jövedelme hektáronként kb. 18, kh-anként alig több mint 10 aranykorona. Vizsgálatainkból kiderült, hogy a dohány — területi és üzemi koncentrációja során — egyre gyengébb minőségű talajokra került. Pl. az 50 ha feletti ültetvények kataszteri tiszta jövedelme hektáronként 14—15, kh-anként számítva 8 aranykoronára csökkent.

— Mindebből következik, hogy a termőhely dohányfajtánkenti kiválasztása — melyet már a Dohányjövedék is a legfontosabb követelménynek tartott — ma névlegesen folyik, mivel többnyire más kultúrával már alig hasznosítható, gyenge és kevésbé gyenge területek között lehet csak válogatni. Nyilvánvaló, hogy a gyenge termőhelyi adottságok, a rossz vízgazdálkodás, a gyenge tápanyagfeltáró képesség az esetleg jól elvégzett tápanyag-utánpótlás hatékonyságát is lerontja.

— A dohánytermelés sikerét — mint szokás mondani — a palántaneveléssel kell megalapozni. Azt mondhatjuk, hogy ezen a területen sikerült talán a legkomplexebb műszaki fejlesztést elérni, ugyanis a fóliasátras, termoventillátoros palántanevelés már számos üzemben nagy biztonsággal

folyik.
miatt a
ezért v
karitán

techno
ot. Ha
hetne
raz do
minteg
18 cze

— aug
földi m
a renc
almat
ságban

T
a mez
tak lé
lési ág
mezőg
ségenc
sebbn
nyers
lógia
ragasz
előírás
lyama

elsős
csoport
előrel
fokoz
nyilv
dohán
még t

kozás
konc
ágazat

mind
mozg
daság

folylék. Ennek ellenére országosan még mindig kései a palántakiültetés, ami miatt az egész technológiai folyamat elcsúszik, a dohány törése elhúzódik, s ezért vagy üzemszervezési, vagy időjárási okok miatt nem sikerül betakarítani a zöld dohány egyébként megtermett teljes mennyiségét.

— A késői kiültetés, a talajok fertőzöttsége, valamint a rossz ültetési technológia miatt a dohányültetvények beállottsága alig éri el a 70–75%-ot. Ha csak ezt a körülményt sikerülne kiküszöbölni és országosan el lehetne érni a 90%-os beállottságot, máris közel 2 q-val lehetne emelni a száraz dohányban számolt termésátlagot, így 17 ezer hektár termőterületről mintegy 22 ezer tonna összdohánytermést lehetne betakarítani az 1974. évi 18 ezer tonnával szemben.

— A legtöbb dohánytermelő gazdaságban — különösen a Nyírségben — augusztus végéig viszonylag zökkenőmentesen szervezhetőek a szántóföldi munkák és a dohánylevél törése, szeptember első dekádjában azonban a rendkívül sok mezőgazdasági munka egybeesése miatt — különösen az almatermelő üzemekben — a betakarítás megreked, s így igen sok gazdaságban a zöldtermés mintegy 25–30%-a veszendőbe megy.

Természetesen ezek a technológiai anomáliák szoros következményei a mezőgazdasági termelés átalakulásának, a mezőgazdasági foglalkoztatottak létszáma csökkenésének, belső átrétegződésének, más növénytermelési ágazatok rohamos fejlődésének, s nem kevésbé az iparnak a dohány mezőgazdasági termelésfejlesztése iránti korábbi viszonylagos érdektelenségének. Ugyanis míg sikerült egyszerű termelési szerződéssel több-kevesebb biztonsággal megtermeltetni az ipari termeléshez szükséges hazai nyersanyagot, addig nem tartották fontosnak a dohánytermelési technológia fejlesztését, sőt bizonyos értelemben az iparvezetés konzervatív része ragaszkodott is a tradicionális termelési formákhoz, „a szocializált jövedéki előírásokhoz”. Ez az ipari magatartás és felfogás rendkívül veszélyes folyamatot indított el, mert

— a hagyományos nagy kézimunkaigényű, nehéz dohánytermelésre elsősorban a sok tagot számláló termelőszövetkezetek, termelőszövetkezeti csoportok vállalkoztak, ahol uralkodó volt a részesművelés. A gépesítés előrehaladtával azonban a gazdaságilag megerősödött termelőszövetkezetek fokozatosan a felszámolták a részesművelést. A gazdasági megszilárdulás nyilván jobb termőhelyi adottságok között volt gyorsabb ütemű, így a dohány egyre inkább olyan kedvezőtlenebb termőterületekre szorult, ahol még teret kapott a részes dohánytermelés;

— a termelőszövetkezetek gazdálkodása vállalati jellegének kibontakozásával együtt meggyorsult a mezőgazdasági termelés specializálódása, koncentrálódása, ami ugyancsak a műszaki fejlődésben lemaradt dohányágazat üzemgazdasági pozíciójának romlásához vezetett;

— mindennek következményeként a dohány szerződéses termeltetése mindinkább a gyenge termőhelyi adottságú és csekély potenciális felhalmozó képességgel, viszonylag nagy tagsűrűséggel rendelkező homoki gazdaságokba szorult.

Tulajdonképpen a dohánytermelés komplex fejlesztésére hozott 1971. évi kormányshintú intézkedés — üzemgazdasági szempontból — a dohányágazatot már „vert helyzetben” találta, hiszen — mint kiderült — a gazdaságoknak csak kis hányada volt képes a saját eszközöket tartósan a támogatások mellé tenni, és a nagy bonyolultsági fokú, igényes, új gépesített termesztesi technológiát betartani. Voltak kisebb méretű gazdaságok, ahol a dohányágazat, mint specializációs irány perspektívát kapott, ahol más ágazatok többé-kevésbé elérték a befektetési telítettséget. A legtöbb esetben azonban az összevonás, az egyesülés a gazdaságokban is kedvező lenné tette a dohányágazat üzemgazdasági pozícióját, mivel a többi ágazat méretének növekedése előnyösebb helyzetbe hozta az egyszerűbb technológiával dolgozó, jól gépesíthető ágazatokat.

Mindezek mellett azért kétségtelen, hogy az utóbbi években a dohánytermesztésben is megindult egy nagyobb arányú gépesítés, műszaki, technikai, technológiai fejlesztés, ami jelentős eredményeket is hozott:

- a dohánytermő területek egy része koncentrálódott,
- kialakultak a nagyüzemi termelési formák,
- megjelentek az új gépesített termesztesi technológiák,
- az árrendezés után már közepes termelési szinten is viszonylag kedvezővé válhatott a nagyüzemi dohánytermesztés jövedelmezősége.

A hazai és külföldi tapasztalatok, de a Gazdálkodás hasábjain folytatott vita szerint is, az eszközhatékonyaság, a műszaki fejlesztés, valamint a termelés növekedésének üteme a komplex termelési rendszerekben a legnagyobb. Téves lenne azonban arra a következtetésre jutni, hogy az ágazati termelési rendszerek nemcsak átfogják, hanem fel is oldják a vállalati köteleket, s a műszaki fejlesztéshez hasonlóan a termelés operatív irányítása is a termelési rendszert átfogó ágazati struktúrát vesz fel. Ezért az egyes gazdaságok differenciált termelési feltételeinek megfelelően kell továbbra is a helyes ágazati arányokat kialakítani, vagyis a termelési rendszerek szintézise vállalatsszervezési feladat lesz. Mindezt azért szükséges a dohány esetében különösen hangsúlyozni, mert a kialakult nagy gazdaság-méretnek mellett ritkán lehet külön specializációs irány a dohány, de mint árutermelő ágazat a vállalati likviditás (fizetőképesség) szempontjából nagy jelentőséggel bír.

A dohánytermelés műszaki-technikai bázisának eddigi növekedése ellenére a dohányipar hazai termelésű, jó minőségű és kellő mennyiségű nyersanyaggal való ellátása korántsem zavartalan. A termelési szerződésekre épített termeltetés — az évről évre végrehajtott módosítások mellett is — elavultnak tűnik. A dohánytermelő nagyüzemek sajátos helyzete (csökkenő munkaerő-ellátottság, gyenge termőhelyi adottságok, kis felhalmozóképeség stb.) és a mezőgazdasági ágazatok fokozódó „gazdasági versenye” miatt a dohánytermelés műszaki-technikai fejlesztését gyorsabb ütemben tovább kell fokozni, a nagy anyagi és termeléspolitikai kockázat miatt viszont feltétlenül szoros érdekeltiségi köteleket kell teremteni.

Míg a legtöbb országban a legolcsóbb és a legdrágább cigaretták ára

között
a kül
adózas
félből
termél
fogyas
többsé
ból ez
tartali

A
barna
mánc
nál na
termés
gyaszt
ami n
készle
fajtav
melési
túra v
melők
vet, n

A
diszha
ségi v
nyiség
menn
hányi
átlag
ból sz
tek, n
sen jo

A
az im
és a g
a gyá
sabb
hek i
dohán

idősz
európ

között csak mintegy 100–200%-os eltérés tapasztalható, addig nálunk ez a különbség megközelíti a 700%-ot, alapvetően a progresszív forgalmi adózás miatt. A 4 és 21 Ft/20 db közötti árfekvésű, viszonylag nagy, 30 féléből álló magyar cigarettaválasztékból a közepes, vagy annál drágább termékek kínálata nem találkozik a nagyközönség keresletével. Ezekből a fogyasztás szinte elenyésző, pedig ezek a cigaretták a korszerű termékek, többségük az egészségre kevésbé ártalmas, tehát szociálpolitikai szempontból ezek vásárlását kellene ösztönözni, a nehéz, viszonylag nagy nikotintartalmú, füstszűrő nélküli cigaretták forgalmazásának rovására.

Az 1973. január 8-i árrendezés hatására azonban a kereslet az olcsóbb, barna dohányokból készült cigaretták felé tolódott el. A korszerűtlen gyártmányok ára csak kisebb mértékben, a korszerű termékeké pedig az átlagosnál nagyobb százaléokban emelkedett. Az ebből következő keresletváltozás természetesen az egész dohánygazdasági vertikumon áthullámozott. A fogyasztói igényeknek megfelelően változtatni kellett a gyártmánystruktúrát, ami miatt felborult a gyártás nyersanyagigénye és a fermentált dohánykészletek közötti egyensúly. A dohánytermelésben korábban elindított fajtaváltás és az ezt ösztönző új felvásárlási árak kapesán kialakult termelési kedv és az ipar nyersanyag-szükséglete között — a gyártmánystruktúra változása miatt — egyre ellentmondásosabb helyzet alakult ki. A termelők ugyanis a magasabb áru, világosabb dohányok iránt mutattak kedvet, míg az ipar igénye az olcsóbb, barna dohányok felé tolódott el.

Az ipar tényleges nyersanyag-szükséglete és a termelés között fennálló diszharmonia mellett még súlyosbítja a helyzetet a dohánytermés mennyiségi visszaesése. Az indokolt keletidohány-importnál jóval nagyobb mennyiségben szorulunk külföldi behozatalra. Jelenleg a szükséges teljes dohánymennyiség több mint 30%-át importáljuk, és egyre drágábban. Tőkés dohányimportunk zömét török, görög és indiai dohányok teszik ki, melyek átlagára 1972-től 1973-ig mintegy 50%-kal emelkedett. A szocialista relációból származó dohányok átlagárai — az ún. stoppárak ellenére is — emelkedtek, mivel a partnerek, készlethiány miatt, az általunk igényeltnél lényegesen jobb minőségi összetételű dohánymennyiségeket tudnak csak szállítani.

A felvásárlási és fogyasztói árak emelkedésének a szinkronja, valamint az importanyag áremelkedése következtében a fermentált dohánykészlet és a gyártási alapanyag-szükséglet összhangja annyira megbomlott, hogy a gyárak kénytelenek voltak alacsonyabb árfekvésű termékekbe is magasabb egységárú dohányokat felhasználni. Ezzel együtt nőttek a készletterhek is, amelyek végeredményben már 1973-ban lényegesen rontották a dohányipar gazdálkodási eredményét is.

A DOHÁNYIPAR FEJLESZTÉSI NEHÉZSÉGEI

A dohánygazdaság ipari vertikuma tulajdonképpen a századforduló időszakára épült ki. A felszabadulás időpontjában a magyar dohányipar európai színvonalú, korszerű ipar volt. A szocialista iparfejlesztés kezdeti

nehézségei, valamint a szűkös erőforrások miatt reálisnak látszott, hogy a dohányiparban képződő források is más iparok fejlesztését szolgálják.

Az akkor érvényesülő és a maga idejében helyes koncepció sajnos 25 év óta kíséri a dohányipart. Ha csak az állóeszköz-állomány átlagát hasonlítjuk össze a többi élelmiszeriparával, rögtön kiderül, hogy a legnagyobb elhasználtságot a dohányipar állóeszközei mutatják. 1972-ben az állóeszköz-állomány bruttó és nettó értékéből számított elhasználódás az élelmiszeripar átlagában 30,7%-os volt, ezen belül legelavultabbak a húsipar 40,8%-kal, a gabonaipar 42,8%-kal, a cukoripar 46,8%-kal; és végül a legnagyobb elhasználódottságot a dohányipar állóeszközei mutatják 47,4%-kal. Ezek a mutatók azonban erősen torzítanak, mivel a tervgazdálkodás kezdete óta a dohányipar állóeszköz-állományát többször felértékelték, így pl. legutóbb 1968-ban.

A tényleges helyzet érzékeltetésére érdemes más oldalról is megvizsgálni a termelőeszköz-állományt. Az állóeszköz-állomány kb. kétharmada a felszabadulás előtti időkből származik, ezeket több mint 30 éve használja az ipar. Míg a felszabadulás időszakában a magyar dohányipar — műszaki-technikai színvonalát számítva — Európában vezető helyet foglalt el, ma igen nagy színvonalbeli különbség tapasztalható a nyugati és a hazai dohánygyárak között. Sajnos nemcsak a fejlett ipari országokéhoz képest maradtunk el az átlagos műszaki színvonalat tekintve. Ma sokkal korszerűbb a bolgár, a jugoszláv, az NDK-beli, a szovjet és a lengyel dohányipar is.

A jelenlegi világpiaci viszonyok között nagyon nehéz a szükséges fejlesztéseket, korszerűsítéseket megoldani. Speciális gépeink nagyobb részét csak tőkés importból tudjuk beszerezni, mert zömük szocialista piacon nem kapható. Hazai dohányipari gépgyártás pedig nincs. Amikor pótlásra vagy kapacitásbővítésre gondolunk, akkor rendkívül nagy befektetésigénnyel kell számolnunk, melyre nem nyújtanak megfelelő fedezetet a dohányipar saját forrásai. A mai világpiaci árak mellett a korábbinál hatszor-hétszer többbe kerül egy 1 milliárd cigarettára gyártásához szükséges korszerű berendezés. Csak egy dohánygyárunk — az egri, mely a mai ipari kapacitásnak mindössze egynegyedét adja — képes a szabványnak megfelelő terméket előállítani.

A kiképző (elsődleges feldolgozási) ágazatban a termelőeszközök elöregedése még nagyobb mérvű, mint a gyártóágazatban. A szárítótelepek és beváltóüzemek 40—80 évesek. A gépi berendezések olyan állapotban vannak, hogy a minimális üzembiztonsági követelményeket alig lehet ezekkel kielégíteni.

Az ipar gazdálkodásában súlyos problémát jelent a készletezés terhe is. Az új gazdasági szabályozók bevezetése alkalmával az ipar forgóalapját irreálisan határozták meg. A készletérték megállapításánál figyelmen kívül maradt a nyersanyag mezőgazdasági eredete, és már csak emiatt is 1 éves, de a technológiai követelmények miatt minimálisan 18 hónapos dohánykészletre lenne szükség. A forgóalapbázis kiszámításánál azt a 3 évet vették figyelembe, amikor a dohánytermesztés mélyponton volt, s a készletek egy

évnél i
sok jel
fejleszt

A
gyaszt
liárd c
60%-ra
30 mill
ezredfe
éri a 3

A
szemle
ipar i
Dohány
hányc
A célp
Dohán
lisabb
daság

A
határo
vállalt
érdeke

tanító
megsz

lyet f

mában
társas

a doh

sági
Az id

tartó
termé

évber

évnél is kisebbre csökkentek. Emiatt a felhalmozásból származó ipari források jelentős részét a forgóalap-feltöltés köti le, ami természetesen csak a fejlesztés, a termelésbővítés rovására valósulhat meg.

A fejlesztési nehézségek ellenére a dohányiparnak — a várható fogyasztási igények megfelelő kielégítésére — 1975-ben mintegy 24–25 milliárd cigarettát kell gyártania. A füstszűrős cigaretták részarányát 1975-re 60%-ra, 1980-ra pedig legalább 80%-ra kell növelni. 1980-ban előreláthatóan 30 milliárd cigaretta gyártásával lehet kielégíteni a fogyasztói igényeket, az ezredforduló időszakában pedig a hazai cigarettafogyasztás várhatóan eléri a 37–38 milliárdot.

VERTIKÁLIS SZEMLELET A DOHÁNYGAZDASÁG FEJLESZTÉSÉBEN

A dohánygazdaság fejlesztésében elengedhetetlenül szükséges vertikális szemléletet a MÉM Tudományos Kutatási Főosztálya és a Magyar Dohányipar időben érvényesítette. A Debrecenben 5 évvel ezelőtt újjászervezett Dohánykutató Intézetet komplex kutatási célprogramban bízta meg a dohánygazdaság különböző területeinek tudományos továbbfejlesztésével. A célprogram alkalmazott és fejlesztő kutatásai sok szállal kapcsolják a Dohánykutató Intézetet a dohánytermelés és az ipari feldolgozás legaktuálisabb és távlati, sőt szélesebb értelemben az egész integrált dohánygazdaság műszaki és termelésfejlesztéséhez.

A dohánytermelés komplex fejlesztésére hozott 1971. évi kormányhatározat megvalósításában a dohányipar jelentős integrátori szerepet vállalt. A dohánytermelés műszaki, technikai és technológiai fejlesztése érdekében

- szakosított mintagazdaságokat szervezett;
- a szakmai továbbképzést valamennyi „képzési lépcsőben” (a be-tanított munkások képzésétől, a dohánytermesztési szakmérnökképzésig) megszervezte;
- a Dohánykutató Intézet kutatásai célprogramjában kiemelt helyet foglal el a dohánytermelés komplex fejlesztése;
- a dohánytermelő gazdaságokkal egyszerű társasági szerződés formában kooperációs kapcsolatot létesített (1971-ben 49 gazdasággal kötött társasági szerződést);
- az ipar műszaki fejlesztési alapjából jelentős összegeket fordított a dohánytermelés korszerűsítésére.

A termelési kedv 1974-ig határozott javulást mutatott, a mezőgazdasági nagyüzemek többsége több évre szóló termelési szerződést kötött. Az idei szerződéskötés alkalmával már erősen érezhető volt a gazdaságok tartózkodása, nem sikerült szerződéskötéssel realizálni a tervezett dohánytermő terület növelését, sőt kisebb terület kerül beültetésre, mint a múlt évben.

A gazdaságok tartózkodásának fő okait a következőkben látjuk:

- a szükséges munkaerő pótlására nem áll rendelkezésre megfelelő számú gép;
- hiányoznak a gépbeszerzéshez szükséges pénzügyi források;
- az ipar nem rendelkezik szabad fejlesztési alappal, amiből a szükséges gépek és berendezések vásárlását támogatni tudná, ezért
- a fejlesztést szolgáló társulások, kooperációk kibontakoztatásában az ipar nem léphet fel kezdeményezőként;
- jelenlegi helyzetében az ipar nem képes hatékonyan ellátni integrátori feladatát a dohánygazdaságban;
- a dohánytermelési társulások szervezése, éppen az ipar pénzügyi nehézségei miatt torpant meg, ugyanis a társulásra vállalkozó gazdaságok bizonyos pénzeszközökkel rendelkeznek ugyan, de ez nem elégséges a teljes géprendszer kialakításához, az új termesztési technológia bevezetéséhez, ezek mellett
- a hazai dohányfelvásárlási árak (nemzetközi összehasonlításban is) alacsonyok, a jelenlegi gyenge termőhelyeken az árbevételek a legtöbb esetben a termelési költségekre sem nyújtanak fedezetet, továbbá
- a múlt évben egyesült termelőszövetkezetek közül több a növénytermelés méret- és struktúraváltozása miatt csökkentette, vagy megszüntette a dohánytermelést.

Túlás nélkül mondhatjuk, hogy a hazai nagyüzemi dohánytermelés válaszüthöz érkezett: vagy sikerül a kialakult üzemgazdasági adottságoknak megfelelő jövedelmező termelési rendszereket kidolgozni és bevezetni, vagy számolni kell a termelési kedv rohamos csökkenésének beláthatatlan következményeivel.

Ma a megoldást két fő — különböző típusú — termeléstehnológiai rendszer kifejlesztésében kereshetjük. Egyrésztől tovább kell fejleszteni a „minőségi dohánytermesztés” rendszereit, másrésztől ki kell dolgozni a „tömegdohánytermesztés” gép- és technológiai rendszerét, illetve rendszereit. (Az utóbbi rendszer termelőeszközeinek előállítás, nagyobb gyártási szériát is elérhet, mivel a világpiacra ilyen kínálat még nincs, viszont a munkaerő-ellátottság romlásával egyre nagyobb kereslettel lehet számolni.) Míg a „minőségi dohánytermesztés” esetén elsősorban kedvező felvásárlási árral, addig a „tömegdohánytermesztés” esetén a hozamszint, a termelékenység növelésével, a munka- és eszköztakarékos termelés lehetőségeinek megteremtésével lehet majd elérni a termelési kedv fellendítését.

A hazai nyersanyagtermelés gondjaiból következő nehéz helyzetet súlyosbítja az a körülmény is, hogy az utóbbi években a dohány világpiacán a kereslet lényegesen meghaladja a kínálatot, ami miatt az árak ugrásszerűen emelkednek. Viszont a hazai dohánytermelés stabilizálásával elérhető lenne a szükséges import tőkés irányú exporttal történő ellentételezése. A kialakult körülmények között azonban a dohányipar hazai nyersanyag-ellátását csak olyan központi intézkedéssel lehet perspektivikusan megoldani, amely ösztönzi és elősegíti a dohánytermelés műszaki fejlesztését, évente legalább 2–3 ezer hektáron teszi lehetővé új, korszerű, gépesített

dohány-
zását, é

Üg-
zeti jöv-
elvonás-
megval-
megjeg-
szases-
1971-he-
az árbe-

A
fejleszt-
feltárás-
adottsá-
szemp-
termel-
Kimon-
szerűsít-
formák-
munka-
dést. A
üzemi
daság
amelyb-
né inte-
korszer-
terület

В ст-
ленных
иссле-
пронз-
может
табако-
чего та-
жайност-
совре-
в незнач-
промыш-
ловием

De-
nehmun-
befasst
tionsve-
der Tal-
eine wi-
Landwi-
genüget

dohánytermelési technológia bevezetését szolgáló kooperációk kibontakozását, és ezen belül a dohánytermelési rendszerek kialakítását.

Úgy véljük, hogy a dohánygazdaságból származó, ma is jelentős nemzeti jövedelem stabilizálása érdekében feltétlenül célszerű lenne a jelenlegi elvonás mértékét felülvizsgálni, s az indokolt műszaki termelésfejlesztés megvalósításához szükséges beruházási forrásokat megnyitni. (Itt kell megjegyezni, hogy a dohányipar pénzügyi nehézségei nem a termelés viszszaeséséből következnek, ugyanis a dohányipar költségvetési befizetése 1971-hez képest 1974-re 1 milliárd forinttal, közel 50%-kal nőtt, ugyanakkor az árbevétel-, illetve eszközarányos nyereség 60%-os értékre csökkent.)

A XI. pártkongresszus megállapította, hogy a gazdálkodás további fejlesztésének fő útja: a hatékonyság, a hozamok növelése, a tartalékok feltárása. Ezzel együtt azonban számottevően javítani kell a kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetek termelési feltételeit. A dohányvertikum szempontjából ez az elhatározás rendkívül fontos, ugyanis jelenleg a dohánytermelés mintegy $\frac{3}{4}$ része gyenge termőhelyi adottságok között folyik. Kimondta a kongresszus többek között azt is, hogy a gazdálkodás korszerűsítése érdekében ki kell használni a legkülönbébb együttműködési formákat, melyek nemcsak a termelés- és műszaki fejlesztésben, hanem a munka és tulajdon társadalmazásában is előmozdítják a szocialista fejlődést. A dohánygazdaság esetében — a speciális technológiai igények, az üzemi méretek stb. miatt — a dohányipar és a dohánytermelő mezőgazdaság kooperációjának kibontakoztatása látszik a legeredményesebbnek, amelyben kellő anyagi lehetőségek mellett a dohányipar valóban betölthetné integrátori szerepét, meggyorsíthatná az egész hazai dohánytermelés korszerűsítését, műszaki fejlesztését és kedvező hatással lehetne az adott területen a szocialista termelési viszonyok fejlődésére.

В статье, которую написали технический директор Треста венгерских табачно-промышленных предприятий и директор Научно-исследовательского института табаководства, исследуется вопрос помощи развитию производства табака табачной промышленностью, производящей несколько миллиардов форинтов стоимости валовой продукции в год. Это может стать важной задачей табачной промышленности, потому что положение отрасли табаководства в сельском хозяйстве по многим причинам неблагоприятно, вследствие чего табачной промышленности не соответствует посевная площадь табака, средняя урожайность и сортовой состав. Этому табачная промышленность, из-за несоответствия её современным требованиям и ограниченности материальных средств, может помочь только в незначительной мере. В тоже время все больше имеется необходимость в роли табачной промышленности как интегратора для всего табачного хозяйства. Статья занимается и условием выполнения этой роли.

Der Verfasser — technischer Direktor der Vereinigung der ungarischen Unternehmungen in der Tabakindustrie und Direktor des Instituts für Tabakforschung — befasst sich mit der Frage dass die Tabakindustrie deren jährlich erzeugter Produktionswert mehrere Milliarden Forint beträgt, auf einer weichen Weise zu der Förderung der Tabakproduktion beitragen könnte. Für die Tabakindustrie wäre dies nämlich eine wichtige Aufgabe weil die Lage des Tabakproduktionszweiges in der ungarischen Landwirtschaft sich wegen mehreren Ursachen ungünstig gestaltet hat und deswegen genügen die Saatflächen, die Durchschnittserträge sowie die Sortenwahl des Produk-

tionszweiges nicht den Erfordernissen der Tabakindustrie. Die veraltete Tabakindustrie mit ihren spärlichen materiellen Mitteln kann nur wenige Abhilfe leisten. Die ganze Tabakwirtschaft benötigt im steigenden Masse dass die Tabakindustrie die Rolle des Integrators übernimmt. Die Bedingungen zu der Erfüllung dieses Aufgabe wurde auch eingehen untersucht.

The article written under the joint authorship of the technical director of the Trust of Hungarian Tobacco Industry Plants and the director of the Tobacco Research Institute treats the problem how tobacco industry producing yearly several thousand million Ft. value promotes the development of tobacco growing. This could represent an important task of the industry since the situation of tobacco growing activities is for several reasons disadvantageous within agriculture and therefore neither the sown area, nor the yields and variety structure of tobacco correspond to the needs of tobacco industry. As a consequence of its obsolescence and narrow financial means, tobacco industry can but slightly assist in the improvement of this situation. Tobacco economy, as an entity, however, requires more and more for the integrating role of tobacco industry. The paper deals also with the conditions needed for the performance of this role.

Cserekajev, A. V.:

A szakosított húsmarha-tenyésztés technológiája

A növekvő húsfogyasztás miatt világszerte húshiány mutatkozik első sorban a külföldön leginkább keresett, ezért legdrágább marhahúsból. Ez jó exportlehetőséget jelent hazánk számára is amit távolról sem tudunk kihasználni. Ugyanakkor a korszerűbb táplálkozás igénye a hazai marhahúskeresletet is növeli. Növelnünk kell tehát a kívánalmakat kielégítő húsfélék gazdaságos termelését. Ehhez alkalmas fajták, továbbá azok igényeire, jó tulajdonságaira alapozott tenyésztési, tartási és hizlalási technológia alkalmazása szükséges. Húsmarhafajtákat már hozattunk, a tartásukkal kapcsolatos olesó, célravezetőbb külföldi példákat megkezdttük a hazai viszonyok szerint módosítva alkalmazni. Ennek

megoldásában jó szolgálatot tesz Cserekajev könyve, amely magyar kiegészítéssel ellátott, szelektív fordításban kerül a hazai szakemberek kezébe. A szerző a Szovjetunióban, Nagy Britanniában, az USA-ban és Kanadában szerzett széles körű tapasztalatait összegezi. Az állománykiegészítéssel, a borjak felnevelésével, a felnevelés és hizlalás szervezésével foglalkozik, majd részletes technológiát közöl a növendék intenzív hizlalásáról, végül a húsmarha tartásának tenyésztési (szelektív) kérdéseit vizsgálja. A magyar kiegészítés a húsmarha tartására vonatkozó hazai kísérletek eredményeit és a nagyüzemi tapasztalatokat foglalja össze. Hasznos adalékul szolgál a szarvasmarha-tenyésztés fejlesztése ügyében kiadott kormányhatározatban előírt feladatok megoldásához a húsmarhatartó gazdaságok szakemberei számára. (Mezőgazdasági Kiadó)

A
az agr
gozóip
már e
szonyo
rációs
a Tok
tató n
én is r
néhán

eredm
amely
hetero
keze
fogal
Horiz
hetero
ról, e
egysé
S
meze
határ
szüks
lémál
vessz